

УДК: 81.373

С. РЫСБАЕВ ЖАНА УЛУТТУК АЛИППЕ

Ураимов К.М.
ЖАМУ, Жалал-Абад ш.
Uraimov72@mail.ru

Аннотация

Кыргыз элинин улуттук алиппеси; улуттук алиппени алгач ирет түзүп чыккан окумуштуу, профессор С.Рысбаевдин чыгармачылыгы жана жигердүүлүгү жөнүндө; кыргыз элинин улуттук алиппесинин абдан зарылдыгы тууралуу.

Abstract

This paper deals with the Kyrgyz people's national alphabet and is about the first compiler of the national alphabet, scientist professor S.Rysbaev's works and the necessity of the national alphabet of the Kyrgyz people.

Кыргыз Республикасынын Эгемендүүлүк макамын алган алгачкы күндөрүнөн тартып эле бардык тармактарда чоң бурулуш болду. Мындай процесс алгач билим берүү тармагында байкалды. Башка тармактар сыяктуу эле билим берүү багытындагы өзгөрүү алгач окуу программаларын кайрадан түзүү зарылдыгын жаратты. 1992-жылы Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүгүн алышы менен окуу китептерди анын ичинде «Алиппе» окуу китебин түзүүдөгү жаңы идеялардын пайда болушу б.а. кыргыз элинин улуттук идеологиясын, тарыхын, маданиятын, этникалык мурасын тарбиялоо процессине киргизүү жана кийинки урпактарга жеткирүү актуалдуу маселелерден болуп калды. Мындай ойду биринчилерден болуп, ошондогу Кыргыз билим билүү институтунун, азыркы, Кыргыз билим берүү академиясынын мамлекеттик тил жана лингвистика лабораториясынын башчысы, п.и.д., профессор С. Рысбаев көтөрүп чыгып, накта улуттук менталитетке суугарылган окуу китебин түзүп чыгып жаш жеткинчектерге сунуштады. 1-класстардын «Алиппе» окуу китеби алгач 1998-жылы жарык көрүп, окуу куралы катары сыноого коюлду. Жогоруда аталган улуттук алиппебиз жарым кылымдан соң кайрадан колдонууга берилип жатат. Китеп өндүрүшкө сунушталган алгачкы күндөрдөн тартып эле ар тараптуу колдоого алынды. Окуучулардын сүйүктүү китебине айланды. Албетте билим берүү тармагында мындай процесс башталгыч класстардан башталышы айдан ачык эле. Окумуштуу жазган окуу китебинин СССР мезгилиндеги окуу китебинен өзгөчөлүгү кыргыз элинин этномаданиятынын нагыз маңызынын чагылдырылышы болуп эсептелет. Анда байкалгандай балдардын өзү жашаган чөйрөнү таанып-билүүсүн, андан ары дүйнө таанымын кеңейтип, тарбия-таалим берүү сыяктуу кеңири максаттуу, келечектүү иш-аракеттерди өзүнө камтып турат.

«Алиппе» окуу китеби адам баласынын сабаттуу болуусуна жол ачат. Ал ар тараптуу иштелбесе билим сересинин системасынын бузулушу айдан-ачык. Биз сөз кылмакчы болуп жаткан «Алиппе» окуу китеби жөнөкөйдөн татаалды көздөй принцибин жетекчиликке алуу менен иштелген. Анда берилген түстүү сүрөттөр алгач түзсүз берилгендиктен бир аз талаш-тартыш маселелерин жаратты. Аны кайрадан иштеп чыгып, айрым материалдарга түзөтүү берүү менен тематикалык, сюжеттик түстүү сүрөттөр берилген. Окумуштуу мурдагы «Алиппе» окуу китептеринин ичинен алгачкы окумуштуу И. Арабаевдин 1924-жылы жарык көргөн окулугунун тематикасына, тарбия-таалим берүү философиясына, анын өнүгүү, калыптануу эволюциясына абдан терең талдоо жүргүзүү менен саресеп салган. Башкача айтканда, С. Рысбаев «Алиппелер парадын» түзгөн. Улуттук «Алиппебизди» негиздөөнүн зарылдыгын да мына ушундан көрөт. Тоталитардык замандагы административдик башкаруунун бир жактуу идеясын кескин сынга алат. Ошентсе да, ар бир «Алиппе» окуу китептеринин өз орду бар экендигин, убагында андан тарбия-таалим алган нечендеген сабаттуу инсандар чыкканын тарых тастыктап турат.

Ооба, албетте, биз айтмакчы болгон ой бул эмес. Кыргыз элинин улуттук «Алиппесин» И. Арабаевден соң кайра жаратууга бел байлап киришип, кыргыз элинин келечеги үчүн астейдил кам көргөн окумуштуу

С. Рысбаевдин жасаган далалаты, кыргыз элинин муундан – муунга өтүп келе жаткан руханий маданиятын эстафета иретинде калтырып кетүүгө «Алиппе» окуу китебинин мүмкүнчүлүгүнүн зор экендигин ачып бере алды. Улуттук «Алиппебиз» кийинки урпактар үчүн мурастык милдет аткара алат. Кези келсе, окумуштуунун бул окулугу айрым талаш-тартыш маселелерге карабай 2002-жылы Финляндия мамлекетинен кайрадан басылып келген. Улуттук «Алиппебиз» бардык окуу китептеринен өзүнүн көркөмдүгү, берейин деген оюнун дааналыгы, «бала тилдүүлүгү» менен сүйкүмдүү. Муну өз тажрыйбасында байкаган профессор С.К. Рысбаев окутуунун бүтүндөй принциптерин жетекчиликке алып түзүп чыккан. Кантсе да бул китеп улуттук «Алиппе» деген статуска ээ болуусу шарт. Анткени ушул китеп гана биздин урпактарыбыз үчүн кылымдан-кылымга кала турган бирден-бир мурасыбыз десек болот.

Кала берсе биз тажрыйбабыздан улам бүгүнкү күндө алтернативдик таризде колдонууга сунушталып келе жаткан Рысбаевдин «Алиппеси» жөнүндө айрым кесиптештер, ата-энелер төмөндөгүдөй пикирлерин билдиришет: Рысбаевдин китеби балдарыбыз үчүн абдан кызыктуу жана мазмундуу; мен бул китепти баалайм, анткени ал баламдын эң жакшы окуусуна жол көрсөтө алды; мектеп жашына чейинки балдарым да абдан кызыгышат; менин балам үчүн бул абдан жакын адамына айланып калган эле. Ал «Кош Алиппе» майрамында кадимкидей; «Китепти эч кимге бербейм» - деп баарыбызды таң калтырды. Ушундай эле эксперимент окуучуларга карата жүргүзүлүп, алар китептеги жатык тил менен жазылган болуп андагы тематикалык кыскача текстер, жазуу үчүн тамгалардын элементтери, ар түрдүү мазмундагы тапшырмалар бар. Окуучулардын сабаттуулугун арттыруу максатына кошумча дүйнөтаанымын туура калыптандыруу максатын көздөп, кыргыз элинин этно-маданий мурастары, лингово-эстетикалык маданияты тарыхый өнүгүү этаптары жөнүндө маалыматтар, байма-бай берилип барылган. Айрым илимий булактардагы маалыматтарга караганда (1924-жылдын бери карай) улуттук алиппебиз биз жана биздин келечек үчүн 90 жылдан бери карай ак кызматын кылып келе жатат. Профессор С.К. Рысбаевдин улуттук «Алиппеси» алиппелер парадында 13-катардан орун алган. КРнын эгемендүүлүгүнөң кийинки алгачкы кадамдардын бири - бул Улуттук алиппебиздин кайрадан түптөлүп өндүрүшкө киргизилиши болду. Ошол мезгилде окутуу процессинде мындай баалуу эмгек абадай зарыл болуп турган эле.

Жыйынтыктап айтканда, бул чакан макалада окумуштуу С. Рысбаевдин улуттук алиппебизди кайрадан кандайча чегине жеткире түзүп чыккандыгы жөнүндө айтылды. Жаш бөбөктөрүбүздүн сабатын ачууда тарбиялоонун бирдиктүү симбиозу болгон бул кереметтүү китептин ар тараптуу иштелгендигин, окутуунун заманбап философиясы менен ширетилген теориялык-педагогикалык жана илимий-методикалык кандай деңгээлде иштелип чыккандыгы талдоого алынган. Ошентсе да бул тематиканы андан ары улантып изилдеп чыгуу келечектин иши деген ойдобуз.

Пайдаланылган адабияттар:

1. И.Арабаев, «Кыргыз Алиппеси», Ташкент, 1924-жыл.
2. С. Рысбаев, «Алиппе», Бишкек, 1998-жыл.
3. С. Рысбаев, «Алиппе» Бишкек, 2002-жыл.